

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА У МІКРОРАЙОНІ ШКОЛИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті аналізуються роль і функції соціального педагога в організації соціально-педагогічної роботи в мікрорайоні школи.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, мікрорайон школи.

Аннотация. В этой статье анализируются роль и функции социального педагога в организации социально-педагогической работы в микрорайоне школы.

Ключевые слова: социально-педагогическая работа, микрорайон школы.

Annotation. In the article the socio-pedagogical work in the school's surrounding environment as one of social pedagogue's favorite task of work is analyzed.

Key words: socio-pedagogical work, the school area.

У складному сплетінні сучасних політичних, економічних, соціально-педагогічних проблем в Україні все більше загострюється проблема виховання підростаючого покоління. Як свідчать факти, серед учнівської молоді є достатньо осіб з так званою подвійною мораллю, істина суть яких проявляється саме в позашкільному і поза сімейному середовищі. З цих позицій мікросоціум, який є фактично нічийною зоною, „вільною” від педагогічного, а нерідко і будь-якого соціально позитивного впливу, став „благодатним” ґрунтом, де розростаються такі антисоціальні прояви як наркоманія, токсикоманія, моральна розпущеність, підліткова проституція, хуліганство, вживання алкогольних напоїв, злочинність. Для успішного соціального розвитку суспільства в умовах сьогодення дуже важливо зосередити увагу на вирішенні проблем забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту дітей та учнівської молоді, створенні умов для їх адаптації в соціальному середовищі: сім'ї, шкільному колективі, мікрорайоні школи.

Аналіз практики показав, що як вчителі шкіл, так власне і соціальні педагоги недостатню увагу приділяють організації роботи з дітьми і підлітками в позашкільному соціальному середовищі. Це й не дивно, адже досі всі виховні зусилля останніх припадали саме на школу і на її педагогічну систему. На думку багатьох науковців і практиків покращити ситуацію може як координація дій всіх зацікавлених сторін у вихованні дітей та учнівської молоді, так і розробка теоретико-методологічних засад організації цієї роботи. Провідною ідеєю повинна стати ідея інтеграції співпраці всіх суб'єктів, які в тій чи іншій мірі продукують соціалізаційні і виховні впливи.

Проаналізовані нами сучасні наукові уявлення дозволяють розглядати підростаюче покоління як об'єкт дії та єдності (інтеграції) виховних впливів суспільства. Кожен з виховних впливів, у принципі, повинен стати об'єктом управління, виконувати певну роль у створенні системи виховних і соціалізуючих впливів. Створення зазначеної системи – складний і багатоаспектний процес. Він включає: отримання інформації про можливу структуру системи і дії, спрямовані на її створення.

Управління створенням системи виховних і соціалізуючих впливів, на нашу думку, повинно здійснюватися на трьох рівнях: соціально-педагогічному, організаційно-педагогічному і психолого-педагогічному. Соціально-педагогічний рівень зазначеного управління пов'язаний з визначенням цілей виховання, створенням умов для нормального розвитку системи та інтеграції в ній з контролем за її функціонуванням. Організаційно-педагогічний рівень управління пов'язаний з організацією життєдіяльності дітей. Вважаємо, що суб'єктом управління на цьому рівні повинна стати Рада соціально-педагогічного комплексу, який створений нами у мікрорайоні школи. Психолого-

педагогічний рівень управління системою пов'язаний з розвитком і коректуванням стосунків між учнями в позашкільному середовищі. Діяльність на цьому рівні реалізується, в основному, соціальним педагогом і класними керівниками.

Ефективність управління на будь-якому рівні забезпечується комплексним та інтеграційним підходами. В якості теоретичної основи управління процесом створення системи виховних і соціалізуючих впливів нами був використаний середовищний підхід, який у вихованні визначається як сукупність теоретичних положень і дій з середовищем, що перетворюють його на засіб управління процесами формування і розвитку особистості дитини. Базуючись на теоретичних положеннях Ю. Мануйлова [5], вважаємо, що середовище – сутність того, серед чого перебуває об'єкт розгляду. З цього визначення середовища витікають можливості: вивчення особистості за середовищем; проектування життєдіяльності особистості за середовищем; виховання особистості середовищем.

Оскільки в основі яких-небудь змін у середовищі лежать дії і саме вони утворюють управлінський інструментарій, то з цього постає необхідність: аналізу дій, що забезпечують перетворення середовища в засіб управління; проектування схеми дій і дійових осіб у середовищі; виконання суб'єктом управління і „одночасно режисером середовища дій, що підказані логікою ситуації”.

Відомо, що виховання лише тоді ефективне, коли воно є системним. Системоутворююча діяльність, яка об'єднує виховні і соціалізуючі впливи, має певні особливості. Вважаємо, що ці особливості, в значній мірі, викликані позашкільним оточенням: відмінностями в складі сімей, професійної діяльності дорослих членів сімей, регіоном (західний, центр, північний або південно-східний), мірою залученості батьків, дитячих і молодіжних громадських об'єднань до роботи з дітьми і учнівською молоддю, наявністю в мікрорайоні школи закладів культури, гуртків технічної і мистецької творчості, спортивних установ; характеру в цілому населеного пункту (велике місто, середнє, мале або сільський населений пункт) тощо. Для соціального педагога метою соціалізуючого процесу є засіб формування особистості, а метою педагогічного виступає мотивація діяльності – те, що надає діяльності особистісного смислу (для чого я це роблю?). Тобто необхідно озброїти соціального педагога найновішими методами, засобами і умовами для проектування певного виду діяльності разом з суб'єктами і управління нею.

З цих позицій особливий інтерес для досліджуваної проблеми викликає взаємодія видів діяльності різних суб'єктів, які продукують соціалізуючі і виховні впливи. Якщо, скажімо, в умовах школи понад 80% учнів включаються в діяльність часто примусово при спонуканні педагога, то у позанавчальній діяльності цей процес має бути організований на основі інтеграції виховних соціальних впливів суспільства [8]. І якраз у цьому плані діяльність соціального педагога є важливим координуючим фактором.

Необхідною умовою, яка забезпечує емоційну комфортну атмосферу і створення позитивно спрямованого соціалізуючого середовища, є повна самореалізація особистості у конкретному мікросоціумі, який надає „з одного боку достатність щодо вибору форми соціально значущої діяльності з врахуванням власних інтересів і потреб, з другого – широкого розвитку дитячих і молодіжних ініціатив, безпосередньої участі дітей і молоді у вирішенні різноманітних актуальних проблем” [4, с. 245].

Під час експерименту нами були створені комплекси виховуючої діяльності, які потребували творчих сил різних фахівців, різних умов і різних прийомів у відкритій соціальній сфері. При цьому інтеграція діяльності різних інфраструктур (як мінімум, при цьому в ній брали участь три-чотири соціальні інфраструктури) у соціалізуючому процесі потребувала вибору досить багатогранних її видів і форм. Наприклад, реалізація програми „Школа лідерів” потребувала включення в дію і методичного центру для розробки програми багатомісячної діяльності творчих груп по кількох мікрорайонах шкіл; керівників літнього табору, де відбувався збір „Школи лідерів”; участі у цьому процесі ряду дитячих громадських об'єднань. Координацію їхніх колективних зусиль ми

розглядаємо як інструмент створення відкритої або соціально-педагогічної системи, як механізм інтеграції виховних соціальних впливів суспільства [8].

Функції інтеграції визначені тим, що досягнення загальної мети в рамках однієї структури (у даному випадку загальноосвітньої школи) неможливе. Прикладом реалізації ідеї інтеграції на рівні виховної функції (через взаємодію виховних соціальних впливів середовища на практиці) є створення відкритої виховуючої системи на концептуальному і практичному рівнях. Зазначену систему О.А. Кузьменко визначає як „відкриту соціально-педагогічну систему”, „систему соціального становлення особистості”, „соціалізуючу систему”, під якими він розуміє, насамперед, комплекс різноманітних впливів на особистість шкільного і позашкільного соціальних середовищ. Так, дослідник підкреслює, що „основний центр соціально-педагогічного впливу переноситься на взаємодію особистості з конкретним суб’єктом, що продукує виховні впливи” [4, с. 113].

Поняття педагогічної системи належить до найактуальніших у сучасних системних дослідженнях з педагогіки. Одним з найвідоміших означень педагогічної системи є введене Н.В. Кузьміною: „Педагогічна система – це множина взаємопов’язаних структур і функціональних компонентів, які підпорядковані меті виховання, освіти і навчання” [7, с. 10]. Ю.К. Бабанський розглядає педагогічну систему як певну спільність елементів, що функціонують за притаманними лише їй внутрішніми законами. На його думку, вона є цілісним утворенням, яке наділене інтегративними властивостями [1].

Суть педагогічної системи в цілому тлумачиться науковцями по-різному: як „регулярність тих чи інших впливів виховних засобів” [6, с. 5], „сукупність впливів педагогічних факторів” [2, с. 296], „взаємодію результатів, засобів, умов формування особистості” [3, с. 11]. Ми вбачаємо в цих визначеннях основне – взаємодію як особистостей, так і компонентів, які визначають суть психологічних впливів і міжособистісних відносин. Виходячи із зазначеного трактування доцільним вбачається розгляд поняття „соціально-педагогічна система позашкільного мікросоціума”.

Педагогічна система міцно асоціюється зі школою, тобто з педагогічно організованим мікросередовищем, і, навпаки, соціально-педагогічна система функціонує в педагогічно неорганізованому зовнішньому соціальному середовищі, інакше кажучи, соціально-педагогічну систему можна ще назвати соціалізуючою системою. На нашу думку, соціально-педагогічна система впливає на процес формування особистості не стільки як педагогічний фактор, а як соціально-психологічний феномен, під яким ми розуміємо комплекс міжособистісних відносин, психологічних впливів і взаємовпливів, міжособистісних взаємодій і спілкування. Зокрема, О.А. Кузьменко підкреслює: „Зважаючи на те, що нами розглядається система соціального становлення особистості, то ми вважаємо за доцільне наголосити на „взаємодії”, але не окремих факторів чи компонентів, на взаємодії окремих інфраструктур, які в середині мають свою систему соціалізуючого впливу: цілепокладання (цілі, завдання, функції), зміст, технології (засоби, форми, методи), форми управління. При цьому варто зазначити, що внутрішня єдність усіх аспектів соціалізуючої системи створює умови для формування в молоді життєвої позиції, стилю життя. Це, по суті, є результатом функціонування соціалізуючої системи” [4, с. 113].

Ми вважаємо, що відкрита соціально-педагогічна система здатна підтримувати тенденції до розширення і зміцнення її взаємодії з життям, всіма соціальними інститутами – сім’єю, підприємствами, навчальними закладами, культурно-освітніми установами, дитячими та молодіжними громадськими об’єднаннями, державними установами. Основний центр соціально-педагогічного впливу переноситься на взаємодію з конкретним суб’єктом, створюються всі можливі умови для особистісного захисту, підтримки і розвитку дитини чи молодої людини, а замість одноманітності, обов’язковості для суб’єктів впливу має існувати свобода вибору.

На наш погляд, сприяння інтеграції соціалізуючих і виховних впливів різноманітних суб’єктів у мікрорайоні загальноосвітньої школи є важливим професійним обов’язком

соціального педагога і вимагає як теоретико-методологічної, так і практичної розробки. До соціалізуючих і виховних впливів суспільства ми відносимо: вплив педагогічної системи загальноосвітньої школи; сім'ю і продуковані нею впливи; дитячі громадські об'єднання як соціально-педагогічні системи; впливи друзів, загальнонаціональні культурні цінності, церкву, телебачення, молодіжну субкультуру тощо.

У ході проведеного дослідження встановлено, що провідними цілями інтеграції соціалізуючих і виховних впливів суб'єктів, які функціонують у мікрорайоні школи, є: оптимізація результатів впливів на процес формування ціннісних орієнтацій і світоглядних переконань учнівської молоді; підвищення рівня цілісності процесу створення соціально-педагогічних умов для виявлення учнями активності в саморозвитку і самовизначенні, забезпечення якості оволодіння особистістю учня соціально-рольовими функціями життєдіяльності як громадянина.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що до пріоритетного напрямку роботи соціального педагога необхідно віднести активізацію його роботи в мікрорайоні школи, а також посилення координації дій з усіма зацікавленими суб'єктами, які продукують виховні соціальні впливи.

Література

1. *Бабанский Ю.К.* Оптимизация процесса обучения: Общедагогический аспект. – М.: Педагогика, 1977. – 254 с.
2. *Бочарова В.Г.* Социальная микросреда как фактор формирования личности: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – М., 1991. – 379 с.
3. *Киричук О.В.* Основні принципи і структура організації виховного процесу в школі // Рідна школа. – 1991. – № 12. – С. 3 – 11.
4. *Кузьменко О.А.* Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. – К., 1998. – 184 с.
5. *Мануйлов Ю.* О стихии, стихийности и стихийности в образовании // Альма-матер: Вестн. высш. школы. – 2004. – №10. – С.11 – 14.
6. *Мартынов В.П.* Гражданин: Программно-методические рекомендации по воспитанию учащихся. – М.: ИПКРР, 1996. – 34 с.
7. Методы системного педагогического исследования // Под ред. *Н.В. Кузьминой.* – Л.: Наука, 1980. – 172 с.
8. *Чернуха Н.М.* Інтеграція виховних соціальних впливів суспільства у формуванні громадянськості учнівської молоді: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. – Луганськ, 2007. – 423 с.

УДК 37.017(477)

І.В. Гайдай

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА МЕЖІ ХХ – ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті аналізуються поняття „соціальне виховання”, теоретико-практичні підходи до дослідження даного явища.

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація.

Аннотация. В статье анализируются понятие „социальное воспитание”, теоретико-практические подходы к исследованию данного явления.

Ключевые слова: социальное воспитание, социализация.